

УДК 811.161.2'373.23
DOI 10.35433/philology.2(97).2022.198-210

**ЛЕКСИЧНА БАЗА ПРІЗВИЩ ЖИТОМИРЩИНИ (НА МАТЕРІАЛІ
"НАЦІОНАЛЬНОЇ КНИГИ ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРУ 1932–1933
РОКІВ В УКРАЇНІ")**

Л. В. Ящук*, В. М. Титаренко**

У статті описано онімну й апелятивну лексику, відображену в основах прізвищ двох районів Житомирщини – Новоград-Волинського й Овруцького. Аналізовані прізвища засвідчено в "Національній книзі пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні. Житомирська область", основна джерельна база якої – фонди Державного архіву Житомирської області й архіву Управління Служби безпеки України в Житомирській області.

Неофіційні спадкові іменування Середнього Полісся вивчала І. І. Козубенко, історичний антропонімікон Житомирщини XVI–XVII ст., зокрема й лексико-семантичні особливості прізвищевих назв, студіювала Л. В. Ящук. Актуальність пропонованої розвідки полягає насамперед у відсутності досліджень, присвячених антропонімії Житомирської області першої половини ХХ ст.

За семантикою твірних основ прізвища класифіковано на три групи: 1) в основі яких лежать антропоніми (християнські та слов'янські автохтонні імена); 2) в основі яких лежать апелятивно-антропонімні назви; 3) в основі яких лежать апелятивні назви.

Аналіз відантропонімних прізвищ показав, що чоловічі християнські імена (повні, усічені, суфіксальні, усічено-суфіксальні) брали активну участь у їхньому формуванні. Найчастіше прізвища утворюються від суфіксальних іменних варіантів: Васюта, Йориков, Левченко, Юхимчук. Зрідка мотивовані жіночими християнськими іменами: Ганношин, Кулінич, Орищук; і слов'янськими автохтонними іменами-композиціями в різних структурних варіантах: Казмірчук, Берчук, Скорик.

Серед прізвищ, в основі яких лежать апелятивно-антропонімні назви розряду "nomina personalia", широко представлені назви людей за зовнішніми характеристиками, фізіологічними особливостями: Довганюк, Краля, Лисак, Побельоний; внутрішніми рисами, особливостями вдачі, поведінки, темпераменту, мовлення: Бурма, Дивак, Нюкало, Плохотюк. У прізвищах категорії "nomina impersonalia" найповніше відображена лексика на

* кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та методики її навчання
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
lesjajashhuk@ukr.net
ORCID: 0000-0003-4314-0807

** кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови та методики її навчання
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
ktytar@ukr.net
ORCID: 0000-0003-1599-9964

означення представників фауни та їхніх частин тіла: Воробей, Кот, Тетера, Хвіст; предметів побуту, знарядь праці, їхніх частин та інших предметів: Барилюк, Корзун, Тиченок, Шкраб.

Відапелятивні прізвища найчастіше мотивовані загальними назвами за родом діяльності чи професії: Ковальчук, Лавник, Огороднік, Школяр; та ойконімами, зокрема й Житомирщини: Барашовець, Дивинський / Дивинська, Левківський, Скоростецький / Скоростецька.

Ключові слова: антропонімія, прізвище, ім'я, семантика твірних основ.

LEXICAL BASE OF SURNAMES OF ZHYTOMYR REGION (BASED ON THE MATERIAL OF THE "NATIONAL BOOK OF MEMORY OF THE VICTIMS OF THE HOLODOMOR OF 1932–1933 IN UKRAINE")

Yashchuk L. V., Tytarenko V. M.

The article describes the onymic and appellative lexicon reflected in the bases of the surnames of two districts of Zhytomyr region – Novohrad-Volynskiyi and Ovrutskiyi. The analyzed surnames are certified in the "National Book of Memory of the Victims of the Holodomor of 1932-1933 in Ukraine. Zhytomyr Region", the main source base of which is the funds of the State Archives of Zhytomyr Region and the archives of the Office of the Security Service of Ukraine in Zhytomyr Region.

I.I. Kozubenko, the historical anthroponymicon of the Zhytomyr region of the 16th–17th centuries, studied the unofficial hereditary names of the Middle Polissia, in particular, the lexical-semantic features of surnames were studied by L.V. Yashchuk. The relevance of the proposed research lies primarily in the lack of research devoted to the anthroponymy of the Zhytomyr region in the first half of the 20th century.

In the article, surnames are classified into three groups according to the semantics of creative bases: 1) surnames based on anthroponyms (Christian and Slavic autochthonous names); 2) surnames based on appellative-anthroponymic names; 3) surnames based on appellative names.

The analysis of anthroponymic surnames showed that male Christian names (full, truncated, suffixed, truncated-suffixed) took an active part in their formation. Most often, surnames were formed from suffix variants of names: Vasyuta, Yorikov, Levchenko, Yukhymchuk. Sometimes surnames are motivated by female Christian names: Hannoshin, Kulynych, Oryshchuk; and Slavic autochthonous composite names in various structural variants: Kazmirchuk, Berchuk, Skoryk.

Among the surnames based on appellative-anthroponymic names, in the "nomina personalia" category, the names of people based on external characteristics and physiological features are widely represented: Douganyuk, Kralya, Lysak, Pobelonyy; internal features, character traits, behavior, temperament, speech: Burma, Dyvak, Nyukalo, Plokhotyuk. In the surnames of the "nomina impersonalia" category, the vocabulary for the designation of representatives of the fauna and their body parts is most fully reflected: Sparrow, Cat, Tetera, Tail; household items, work tools, their parts and other items: Baryluk, Korzun, Tychenok, Shkrab.

One-component surnames are most often motivated by appellative names based on the type of activity or profession: Kovalchuk, Lavnyk, Ogorodnik, Shkolyar; and oikonyms, including those of Zhytomyr region: Barashovets, Divynskiyi / Dyvynska, Levkiivskiyi, Skorostetskiyi / Skorostetska.

Keywords: anthroponymy, surname, first name, semantics of creative bases.

Постановка наукової проблеми.

Антропонімікон Житомирської області першої половини ХХ ст., зокрема й "Національної книги пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні. Житомирська область", ще не був об'єктом спеціального вивчення. Загальновідомо, що голодомор 1932–

1933 років мав штучний характер і був проведений для фізичного винищення українського селянства. "На жаль, визначити загальну кількість потерпілих від голоду в ці роки дуже складно. За висновками статистики й підрахунками науковців, ця цифра в різних регіонах – різна, і в середньому

в нашому регіоні (Л. В. Яцук, В. М. Титаренко – у Житомирській області) становить 15–20 % від загальної кількості населення краю на той період" [3: 7].

Основна джерельна база документів "Національної книги пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні. Житомирська область" – фонди Державного архіву Житомирської області й архіву Управління Служби безпеки України в Житомирській області [3: 8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Прізвище як наймолодший клас антропонімів відзначається такими глобальними ознаками: юридична обов'язковість, родинна спадковість, часова стабільність, мінімальне звукове варіювання та максимально можлива індивідуалізація [7: XII]. Прізвища різних регіонів України описували такі науковці, як Г. В. Бачинська, Ю. І. Блажчук, Б. Б. Близнюк, Н. Ю. Булава, Г. Є. Бучко, В. О. Горпинич, Л. О. Кравченко, Л. В. Кракалія, С. Є. Панцьо, Г. Д. Панчук, Ю. К. Редько, І. Д. Сухомлин, М. А. Худаш, П. П. Чучка та інші дослідники.

Антропонімія Житомирщини була об'єктом спеціального вивчення І. І. Козубенко, яка проаналізувала 5 000 неофіційних спадкових іменувань, зібраних у 87 населених пунктах Житомирської області, описала процес їхнього виникнення й розвитку ("Антропонімія Середнього Полісся (співвідношення неофіційних і офіційних іменувань)", 1988 р.); Л. В. Яцук, котра дослідила антропонімічний матеріал рукописних та опублікованих пам'яток Житомирщини XVI–XVII ст.: структурні особливості чоловічих іменувань, склад і статистичну організацію чоловічого іменника, лексико-семантичні особливості прізвищевих назв – акцентуючи увагу на соціальному становищі їхніх носіїв ("Антропонімія Житомирщини XVI–XVII ст.", 2008 р.) [1; 8].

Мета й завдання пропонованої розвідки

– схарактеризувати онімну й апелятивну лексику, відображену в основах прізвищ Новоград-Волинського та Овруцького районів Житомирської області, засвідчених у "Національній книзі пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні. Житомирська область" [3]. Актуальність публікації зумовлена відсутністю студій, присвячених вивченню антропонімії Житомирщини цього періоду.

У роботі використано описовий метод, зокрема його прийоми інвентаризації та систематизації, а також лінгвістичні прийоми лексико-семантичного й етимологічного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Сьогодні в антропоніміці не вироблено загальноприйнятої класифікаційної схеми прізвищ за семантикою твірних основ. Прізвища як індивідуальні назви осіб, успадковані від предків, для одного з яких вони (назви) були вираженням якоїсь характеристичної ознаки, Ю. К. Редько класифікує на чотири основні лексико-семантичні групи, утворені: 1) від імен; 2) за походженням або за місцем проживання; 3) за соціальною належністю або за постійним заняттям чи професією; 4) від якоїсь індивідуальної ознаки їхнього першоносія [4: 8–9].

Прізвища закарпатців П. П. Чучка поділяє на три семантичні категорії: 1) прізвища, в основі яких лежать імена (відіменні); 2) прізвища, в основі яких лежать апелятиви (відапелятивні); 3) прізвища, в основі яких лежать топоніми (відтопонімні). Окремо мовознавець розглядає прізвища спірної семантики й прізвища з основами невідомої семантики [6: 388, 390].

Серед лубенських прізвищ Л. О. Кравченко за лексичною базою основ виділяє: 1) прізвища, утворені від антропонімів (християнських імен; давньослов'янських автохтонних імен і

прізвиськ пізнішого походження); 2) прізвища, утворені від апелятивних означень особи [2: 16].

Використавши підхід до способів іменувань людей в Україні XVI–XVIII ст. М. А. Худаша, прізвищеві назви Житомирщини XVI–XVII ст. за семантикою твірних основ дослідники класифікували в межах таких груп: 1) прізвищеві назви, в основі яких лежать антропоніми (християнські та слов'янські автохтонні імена); 2) прізвищеві назви, в основі яких лежать апелятивно-антропонімі назви; 3) прізвищеві назви, в основі яких лежать апелятивні назви [5: 125–184]. Цю класифікаційну схему застосовуємо й до аналізу прізвищ у сучасному їх розумінні, дотримуючись погляду, що прізвища не походять безпосередньо від імен, апелятивів чи топонімів, а "виникли з прізвиськ – відіменних, відапелятивних чи відтопонімних. Кожний антропонім (навіть ім'я) перед тим, ніж стати прізвищем, мусив правити бодай протягом короткого часу за індивідуальне прізвисько" [6: 390].

А. Прізвища, в основі яких лежать антропоніми (християнські та слов'янські автохтонні імена).

1. Найбільш поширені в цій групі прізвища, похідні від різних варіантів чоловічих християнських імен, зокрема від повних: *Архипов*, Овр (НКП: 577); *Гаврилов*, Овр (НКП: 572), *Гаврилюк*, НВ, Овр (НКП: 552, 566); *Давиди – сім'я*, Овр (НКП: 567), *Давидюк*, НВ, Овр (НКП: 546, 567); *Данилюк*, НВ (НКП: 546, 548); *Кондратенко*, Овр (НКП: 564), *Кондратюк*, НВ (НКП: 561); *Куриленко*, НВ (НКП: 545); *Лавренюк*, НВ (НКП: 561); *Марчук*, НВ (НКП: 546, 556); *Миронюк*, НВ (НКП: 559); *Мойсеєнко*, Овр (НКП: 565); *Нестеренко*, Овр (НКП: 570); *Нечипорук*, НВ (НКП: 554); *Осипович*, НВ (НКП: 557); *Павленко*, Овр (НКП: 568); *Петрук*, НВ (НКП: 544, 546); *Пилипенко*, Овр (НКП: 564); *Романюк*, НВ (НКП: 547, 560, 562); *Самойленко*, Овр (НКП: 568); *Семенюк*, НВ (НКП: 562); *Сергієнко*, НВ (НКП: 562);

Хоменко, НВ (НКП: 543); *Хруль*, Овр (НКП: 577), *Хруль* – розмовний варіант імені *Фрол*, що утворилося внаслідок метатеми чоловічого церковного імені *Флор* [Трійняк: 396].

Основою аналізованих прізвищ слугують й усічені християнські імена, у яких у період адаптації до української мови відбулася апокопа **-іу**: *Антонюк*, НВ (НКП: 548); *Василенко*, НВ (НКП: 543, 557); *Власюк*, НВ (НКП: 548, 558); *Денисюк*, НВ (НКП: 554); *Дмитренко*, НВ (НКП: 545), *Дмитрук*, Овр (НКП: 563); *Євтушенко*, Овр (НКП: 573, 577); *Макаревич*, Овр (НКП: 567, 573); *Назаревич*, Овр (НКП: 570); *Тарасова*, НВ (НКП: 548), *Тарасюк*, НВ (НКП: 548, 551). Прізвище *Веркович*, НВ (НКП: 561), І.І. Трійняк потрактовує як дериват від *Верко* < від *Оверко*, *Оверкій* (іменний варіант засвідчено у Вінницькій, Волинській і Чернігівській обл.) або < від *Олефір* (у Рівненській обл.) [Трійняк: 256, 267].

Ще усічені іменні варіанти відображено в прізвищах: *Гнатюк*, НВ (НКП: 546) < *Гнат* < *Ігнатій* [Керста: 113]; *Хилевич*, Овр (НКП: 571) < *Хил* < від *Филимон*, можливо, < від *Феофіл*, *Філ*, *Філон* чи *Пилип* [Трійняк: 388], на думку П.П. Чучки, *Хиль* – варіант імен *Рахиль*, *Химилон* або *Філь* [Чучка 2005: 585]; *Юхов*, НВ (НКП: 548), очевидно, прізвище утворене від усіченого варіанта *Юх* < *Юхим*; прізвища з початковим *Юш-*, на думку І.І. Трійняка, можуть походити від *Юхим*, *Євген*, *Йосип*, *Устин*, *Юрій* [Трійняк: 411].

Кілька прізвищ утворено від католицьких імен, як-от: *Барабаш*, Овр (НКП: 567) < *Барабаш* – ім'я біблійного розбійника *Barabbaš* у католицькій формі [Чучка 2005: 48], пор. апелятиви: *бараб* "зайда", *бараба* "зайда; пройдисвіт" [ЕСУМ 1: 137]; *Франчук*, НВ (НКП: 547) < *Франко* – "зменшений варіант римського католицького імені *Frankus* < *Franciscus* < *franciscus* "який походить із германських франків", "франк", "французький" < назви германського

племені *франки* "вільні" – вільний" [Трійняк: 395]; *Янович*, НВ (НКП: 551) < Ян – "запозичення з польської мови; п. *Jan* за посередництвом ч. *Jan* генетично пов'язане з лат. (пізнім) *Joannes* "Іоанн" [ЕСУМ 6: 567].

Найчастіше в складі прізвищ відображено суфіксальні іменні варіанти, зокрема ті, що містять суфікси **-к(о)** або **-ець**, приєднані до повних імен: *Герасимчук*, Овр (НКП: 570); *Гордійчук*, НВ (НКП: 544, 546, 553); *Данильчук*, НВ, Овр (НКП: 543, 563); *Дем'янчук*, НВ (НКП: 550, 561); *Іванков*, Овр (НКП: 572); *Карпчук*, НВ (НКП: 558); *Конончук*, Овр (НКП: 573); *Косянчук*, НВ (НКП: 548) < *Косянко* < *Касян* [Трійняк: 168]; *Куприянчук*, НВ (НКП: 544); *Лазарчук*, Овр (НКП: 576); *Левченко*, Овр (НКП: 575), *Левчук*, НВ (НКП: 544); *Лук'янець*, НВ (НКП: 553); *Максимчук*, НВ (НКП: 550); *Матвієць*, НВ (НКП: 548), *Матвійчук*, НВ (НКП: 547); *Миколайчук*, Овр (НКП: 565); *Михальчук*, НВ (НКП: 544); *Мосійчук*, НВ, Овр (НКП: 545, 564); *Ничипорчук*, Овр (НКП: 570); *Олексійчук*, НВ (НКП: 561); *Осіпчук*, НВ (НКП: 560); *Пилипчук*, Овр (НКП: 577); *Прохорчук*, НВ (НКП: 562); *Сергійчук*, НВ, Овр (НКП: 554, 568); *Сімончук*, НВ (НКП: 548); *Степанчук*, Овр (НКП: 577); *Халімончук*, Овр (НКП: 566) < *Халімонко* < *Филимон* [Трійняк: 388]; *Якимчук*, НВ (НКП: 560); *Яківчук*, НВ (НКП: 558).

Низка прізвищ походить від усічених варіантів чоловічих християнських імен із суфіксами **-к(о)** або **-ець**, зокрема від імен з апокопою **-ій**: *Артемчук*, НВ (НКП: 547); *Васильчук*, НВ (НКП: 558); *Назарчук*, Овр (НКП: 576); *Останчук*, НВ (НКП: 562); *Пархомчук*, Овр (НКП: 573); *Прокопчук*, НВ (НКП: 547, 560, 562); *Юхимчук*, НВ (НКП: 550); а також **-ія**, **-ан**: *Захарчук*, НВ (НКП: 548–549, 553, 559); *Купрейчук*, Овр (НКП: 576) < *Купрейко* < *Купрей* < *Купріян* / *Купер'ян* [Трійняк: 186].

Прізвища *Євсейчук*, Овр (НКП: 573) < *Євсейко* < *Євсей* < *Євсевій* [Трійняк: 257]; *Корнійчук*, НВ (НКП:

553) < *Корнійко* < *Корній* < *Корнилій* / *Корнелій* [Трійняк: 181] мотивовані іменними варіантами із суфіксом **-к(о)**, які зазнали синкопи.

Суфікс **-к(о)**, приєднаний до усічених імен, наявний у прізвищах: *Ващенко*, НВ (НКП: 557) < *Васко* / *Васько* < *Вась(о)* або *Вашко* < *Ваи* < *Василь* або *Іван* [Трійняк: 60–62, 143–146]; *Герасько*, Овр (НКП: 572); *Зінкевич*, Овр (НКП: 570); *Лесько*, Овр (НКП: 565), прізвища з початковим *Лесь-* можуть походити від *Олександр*, *Олексій*, *Єлисей*, *Леон* [Трійняк: 263]; *Олещук*, Овр (НКП: 567) < *Олесько* / *Олешко* – варіанти імен *Олександр*, *Олексій* [Трійняк: 261, 265]; *Омельченко*, НВ (НКП: 558); *Онищенко*, Овр (НКП: 575); *Самчук*, Овр (НКП: 567); *Талько*, НВ (НКП: 545) < від *Талько* < *Талимон*, фонетичного варіанта імені *Филимон*, зафіксованого І.І. Трійняком у багатьох областях України, зокрема й у Житомирській; крім того, дослідник зазначає, що прізвища з початковим *Тал-* можуть походити й від *Пантелеймон* [Трійняк: 388]; *Фільчук*, НВ (НКП: 562) < *Філько* < *Філь(о)* < *Филимон* [Трійняк: 388]; *Фітчук*, НВ (НКП: 549) < *Фітько* < *Фіть(о)* < *Федір* [Трійняк: 376]; *Фіщук*, НВ (НКП: 547) < *Фісько* < *Феодосій* [Трійняк: 382]; *Хильченко*, Овр (НКП: 573); *Харчук*, НВ (НКП: 554) < *Харко* – варіант імен *Харитон* або *Захар* [Трійняк: 398–399].

Усічено-суфіксальні іменні варіанти із суфіксом **-к(о)** наявні в складі прізвищ: *Гришков*, Овр (НКП: 576), *Грищук*, Овр (НКП: 563, 574); *Івашко*, Овр (НКП: 570); *Тимошук*, НВ (НКП: 546, 552, 556); *Терещенко*, НВ (НКП: 543); *Ящук*, НВ (НКП: 559), прізвища з початковим *Ящ-* < *Яків*, *Ян*, *Яндріян* [Трійняк: 414].

Суфіксальні імена з формантом **-к(о)** слугують твірною базою для прізвищ: *Ллющенко*, Овр (НКП: 563); *Іванушко*, Овр (НКП: 566).

У складі прізвищ засвідчено й іменні варіанти із суфіксами **-ак**, **-ик**, **-ок**, **-к(а)**, **-ук/-'ук**, **-'ут(а)**, **-ух(а)**: *Євпак*, НВ (НКП: 561), у

"Реєстрі Війська Запорозького 1649 року" наявне ім'я *Евпак* [Осташ: 514]; пор. імена *Євпл*, *Євпор* [Трійняк: 125]; *Власик*, Овр (НКП: 577); *Йориков*, Овр (НКП: 567), з-поміж варіантів імені *Юрій* трапляються *Ірик*, *Їрко*, *Йирко*, *Йорцьо* [Трійняк: 408]; *Євтушок*, НВ (НКП: 558) < *Євтушок* < *Євтух* / *Євтуш* < *Євтихий* / *Євтух* [Трійняк: 127]; *Савчук*, НВ, Овр (НКП: 546–548, 565, 567, 570); *Костюченко*, Овр (НКП: 567); *Васюта*, НВ (НКП: 561); *Міклуха*, Овр (НКП: 566).

Усічено-суфіксальні імена лягли в основу прізвищ: *Гриценко*, НВ (НКП: 559); *Ляшук*, НВ (НКП: 558) < *Ляш* / *Лях* < *Іля* або < *Лях* < *лях* "поляк", "католик" [Чучка 2005: 351; Трійняк: 151–152]; *Мисін*, Овр (НКП: 564), *Місюн*, НВ (НКП: 557), *Мис* / *Мись(о)*, *Місь(о)* < *Михайло* [Трійняк: 236–238]; *Стецюк*, НВ (НКП: 548).

Антропоніми *Петришин* / *Петришина*, НВ (НКП: 560) походять від андроніма *Петриха*.

2. Зрідка трапляються прізвища, утворені від жіночих християнських імен: *Ганношин*, НВ (НКП: 546); *Катюха*, НВ (НКП: 545); *Кулінич*, Овр (НКП: 574); *Орищук*, НВ (НКП: 561). Деякі прізвища мотивовані як жіночими, так і чоловічими іменами, наприклад: *Гальчук*, НВ (НКП: 547) < *Галька* < *Галя* < *Галина* або < *Галько* < *Галь* < *Мигаль* < *Михайло* [Трійняк: 80, 237]; як жіночими іменами, так і відапелятивними назвами: *Працюк*, НВ (НКП: 558), *Пракся*, *Праця*, *Праця* < *Євпраксія* [Трійняк: 125]; *праця* "робота, труд; [хатнє майно; надбання]" [ЕСУМ 4: 557].

3. Прізвища, похідні від слов'янських імен, поділяються на декілька груп:

а) твірною базою для яких слугують імена-композиції: *Казмірчук*, Овр (НКП: 574), польська дослідниця І. Митник зафіксувала в антропонімії Волині XVII–XVIII ст. антропоніми *Kazmirzowa* (1662 р.), *Kazmierowicz* (1759 р.), *Kazmirzowicz* (1743 р.) [Mytnik: 412]; *Казимир* –

давньослов'янське ім'я, запозичене в Україну з польської мови, у якому дослідники перший компонент слов'янське дієслово *казати* потрактовують по-різному: "проголошувати, проповідувати", "руйнувати, псувати"; тому й *Казимир* < "той, хто проповідує мир" або "той, хто руйнує мир" [Чучка 2011: 200];

б) похідні від відкомполітичних дериватів слов'янських імен: *Борейчук*, Овр (НКП: 578), ім'я *Бор* "становить наслідок апокопування котрогось із давньослов'янських віддієслівних двоосновних імен зразка *Борислав*, *Боримир*... або результат аферези імен зразка *Далибор*, *Близбор*, *Станибор*, *Хвалибор*" [Чучка 2011: 72]; *Скорик*, НВ (НКП: 556) < від усічено-суфіксального утворення *Скорик* < від двоосновних імен моделі *Скоромир* або *Скоровой*, *Скорослав* [Чучка 2011: 322]; *Славушевич*, НВ (НКП: 559) < *Славуш(а)* < *Слав-* < *Борислав*, *Ярослав*, *Славомир* і под.;

в) прізвища, мотивовані іменами, які можна пояснити і як відкомполітичні похідні, і як деривати від християнських імен: *Данчук*, НВ (НКП: 550) < *Данко* / *Данько* < *Дан* – варіант імен *Богдан* або *Данило* чи *Йордан* [Чучка 2011: 146–147]; *Радчук*, НВ, Овр (НКП: 558, 578) < *Радко* < *Рад-* < *Радивон* (<*Родіон*) або < *Радислав* [Керста: 124; Демчук: 63; Чучка 2011: 295];

г) прізвища, похідні від імен, які можуть мати як відкомполітичне, так і відапелятивне пояснення: *Берчук*, НВ (НКП: 553) < *Берко* – здрібніло-пестливий варіант південнослов'янського чоловічого імені *Беро*, що відповідає болгарським, сербським та хорватським повним іменам *Беривой*, *Беригой*, *Беримир*, *Берислав* [Чучка 2011: 48–49], *беркий* "охочий, запопадливий до роботи" [СУМ I: 161]; *Бойко*, Овр (НКП: 567), *Бойченко*, НВ (НКП: 561), *Бойчук*, НВ (НКП: 561), П.П. Чучка наголошує, що ім'я *Бойко* дотепер зберігають південні слов'яни; дослідники його походження потрактовують по-різному, зокрема С. Ілчев кваліфікує як здрібніле

утворення від *Бойо* – побажального імені від дієслова *боятися* з первинним значенням "хай бояться його всі!", "хай буде сильним у бою!" [цит. за: Чучка 2011: 70–71], *бойко* "забіяка", *бойко* "назва середньокартатської частини українського населення, утворена від вигуку [бой (бойє)] "їй-богу", характерного для місцевого діалекту, *бойчук* "малий бойко" [ЕСУМ 1: 186, 223].

Б. Прізвища, в основі яких лежать апелятивно-антропонімні назви, поділяються на:

І. Прізвища, які відображають імена та імена-прізвиська розряду "nomina personalia":

1. Назви людей за внутрішніми рисами, особливостями вдачі, поведінки, темпераменту, мовлення тощо: *Бурма*, Овр (НКП: 573), *бурма* "буркотун" [ЕСУМ 1: 303]; *Вака* (повуличному)", Овр (НКП: 568), *вакувати* "бути бездіяльним; залишатися необробленим (про поле); гаяти час, нічого не робити" [Грінченко І: 123; ЕСУМ 1: 322]; *Гурман*, НВ (НКП: 561), *гурман* "той, хто любить, цінує вишукані страви" [СУМ II: 196]; *Дивак*, Овр (НКП: 572); *Заїка*, НВ (НКП: 545); *Копчук*, НВ (НКП: 546), *копати*, *копкати* "ударяти, бити, штовхати ногою; брикати, хвицати (про тварин)" [ЕСУМ 2: 565]; *Несвіт*, Овр (НКП: 564), *несвітний*, *несвітний* "неприродний, незвичайний, надмірний", *несвітний* "невіглас" [ЕСУМ 5: 196]; *Нюкало*, НВ (НКП: 545), пор. *нюня* "безхарактерна людина; плакса; [м'явий чоловік, неповоротка жінка; людина з мовними вадами; невизрадною артикуляцією звуків]" < псл. *njunja* "плакса, м'ява людина" – афективне утворення звуконаслідувального походження [ЕСУМ 4: 121]; *Плохотюк*, НВ (НКП: 543), *плохота* "смирна людина" [ЕСУМ 4: 454]; *Повторейко*, НВ (НКП: 550), з-поміж значень дієслова *повторювати* / *повторяти* наявні "проказувати слідом за ким-небудь", "часто говорити, згадувати що-небудь", "наслідувати чий-небудь рухи, дії і т. ін." [СУМ VI: 697]; *Правосуд*, Овр (НКП: 578);

Ходачок, Овр (НКП: 564), *ходак* "ходок, [заступник, довірена особа, переважно в земельній справі; залицяльник]" [ЕСУМ 6: 192].

2. Назви людей за зовнішніми характеристиками, фізіологічними особливостями: *Безпальчук*, Овр (НКП: 567), *безпалько* "безпала людина" [ЕСУМ 4: 263]; *Дзюбчук*, НВ (НКП: 550), *дзюба* "дівчина з обличчям, покритим віспою" [ЕСУМ 2: 61]; *Довганюк*, НВ (НКП: 550), *довгань* "висока худа людина" [ЕСУМ 2: 100]; *Дроботюк*, Овр (НКП: 565), *дріботати* / *дріботити* "робити дрібні кроки в танці" [ЕСУМ 2: 129]; *Загрива* (Явдоха), НВ (НКП: 552), *загривий* "білий з чорною шиєю" (про вівцю) [ЕСУМ 1: 593]; *Караченко*, Овр (НКП: 573), *караки* "місце, де стовбур дерева розділяється надвоє", пор. *карачкуватий* "кривоногий, розкарячений" [ЕСУМ 2: 384]; *Кирдан* – прізвище, засвідчене в с. *Кирдани* і Велика Фосня Овр (НКП: 563, 569), *кирдя* "мала на зріст жінка, людина", пор. *кирдатий* "людина з великим носом, догори задраним; курносий" [ЕСУМ 2: 435]; *Краля*, НВ (НКП: 548), *краля* "красуня" [ЕСУМ 3: 74]; *Крива* (Єлизавета Павлівна), НВ (НКП: 544); *Крупович*, НВ (НКП: 555), *крупний* "великий" – псл. *кгирьпъ (*кгирьъ*), прикметник, похідний від *кгира* "крупнозмелене зерно, збіжжя; крихта; зернисті опади" [ЕСУМ 3: 110]; *Кульбач*, НВ (НКП: 561), псл. *кульба "згинання; щось зігнуте", похідне від *kuliti* "гнути, згинати, кривити", бр. *кульба* "костур" [ЕСУМ 3: 136]; *Лисак*, НВ (НКП: 556), *лисак* "чоловік з лисиною" [ЕСУМ 3: 241]; *Мизернюк* НВ (НКП: 561), лексема *мізерний* має значення "незначний за розміром; дуже малий", "який не має істотного значення, великої ваги; незначний", "який не викликає до себе поваги; жалюгідний, нікчемний", "незначної фізичної сили; малосильний, кволий" [СУМ IV: 730]; *Моргун*, Овр (НКП: 567), *моргун* "той, хто часто моргає; залицяльник" [ЕСУМ 3: 512]; *Пелешок*, НВ (НКП: 558), *пелешок* "віл з довгою густою гривною", *пелех* "пасмо волосся;

патлань, [старий дід]" [ЕСУМ 4: 331]; *Побельоний*, Овр (НКП: 570); *Ригун*, НВ (НКП: 558), *ригати* "блювати, бухикати; кашляти", *риги* "блювання; ридання" [ЕСУМ 5: 73]; *Шадура*, Овр (НКП: 565, 575), пор. *шадий* "сивий; світло-сірий (про масть тварин)", п. (ст., діал.) *szady* "сірий, сивий, попелястий; половий, гнідий (про масть); загорілий, засмалений (про тіло); кудлатий, розпатланий" [ЕСУМ 6: 367]; *Щербина*, Овр (НКП: 568), *щербина* "зазублина, заглибина на чому-небудь", "отвір у роті, що утворився на місці відсутнього зуба" [СУМ XI: 582].

3. Назви людей, які вказують на черговість народження дитини в сім'ї: *Перико*, Овр (НКП: 570) < від українського особового імені *Перико*, яке вказувало на послідовність народжуваності дітей у родині й утворювалося від українського порядкового числівника *перший* за допомогою форманта **-к(о)**; за первісним значенням є своєрідним відповідником загальноукраїнської лексеми *первісток* [Чучка 2011: 277]; *Шостак*, НВ (НКП: 550) < від українського особового імені *Шостак*, яке давали дитині, що народилася шостою по порядку в батьків [Чучка 2011: 366].

4. Назви забобонно-містичного навантаження: *Кайданович*, НВ (НКП: 551), "правдоподібно, – підкреслює П.П. Чучка, – що ім'я зберігає слов'янську основу *кай-* "карати, мститися" та пасивний дієприкметник *-дан*" [Чучка 2011: 200], пор. *кайдани* "залізні ланцюги з кільцями, що їх заклепують або замикають на руках чи ногах арештованого, в'язня" [СУМ 2: 343]; *Найда*, Овр (НКП: 577) < від чоловічого особового імені *Найда* – морфологічної видозміни чоловічого імені *Найден*, яке спочатку давали дітям із запобіжних мотивів або внаслідок перейменування позашлюбних / покинутих дітей [Чучка 2011: 252].

II. Прізвища, похідні від імен та прізвиських категорії "nomina impersonalia":

1) назв представників фауни та їхніх частин тіла: *Бобер*, НВ (НКП: 545); *Борсученко*, НВ (НКП: 544); *Бугайчук*, НВ (НКП: 548–549); *Бусел*, Овр (НКП: 567); *Вовк*, НВ (НКП: 546); *Воробей*, Овр (НКП: 565), назва *горобця* здавна використовується в Україні в ролі особової назви людини (*Worobey Tatarin*, *Воробей* Новотный 1565 р.) [Чучка 2011: 116]; *Голуб*, НВ (НКП: 557); *Гуз*, Овр (НКП: 574); *Деркач*, НВ (НКП: 545), *деркач* (орн.) "Crex crex L." [ЕСУМ 2: 40]; *Дзюбчук*, НВ (НКП: 550), *дзюбка* "дзьоб", *дзюбок* "дзьоб; носок взуття" [ЕСУМ 2: 61]; *Дрозд*, НВ (НКП: 561); *Дубовик*, Овр (НКП: 573), *дубовик* (іхт.) "лящ, *Adramis brama* L." [ЕСУМ 2: 138]; *Журавель*, НВ (НКП: 543, 558); *Зубрейчук / Зубрійчук*, Овр (НКП: 577–578), *зубр* "дикий кабан, вепр" [ЕСУМ 2: 282]; *Кізяк*, НВ (НКП: 546, 559), *кізяк* "послід, кал свійських тварин" [ЕСУМ 2: 443]; *Кур'ят*, Овр (НКП: 567), *кур* (орн.) "півень, *Gallus domesticus*", *кура* "курка" [ЕСУМ 3: 150]; *Комар*, Овр (НКП: 568); *Кот*, НВ (НКП: 543); *Крачок*, Овр (НКП: 563), *крячок* "водяний птах родини мартинів" [СУМ IV: 380]; *Крупович*, НВ (НКП: 555), *круп* "крижі (у коней), задня частина тулуба" [ЕСУМ 3: 109]; *Куничик*, Овр (НКП: 570), *куниця* "дрібна хижка тварина з цінним хутром" [ЕСУМ 3: 140]; *Лисак*, НВ (НКП: 556); *Лось*, НВ (НКП: 552); *Пацюкових – сім'я*, Овр (НКП: 567); *Рогальчук*, Овр (НКП: 564), *рогаль* "віл з великими рогами, які не розходяться в боки", "рід жука [рогач]" [Грінченко IV: 26]; *Сайчук*, НВ (НКП: 562), *сайка* (іхт.) "вид риби родини тріскових, *Voreogadus Günther*" [ЕСУМ 5: 164]; *Сукач*, НВ (НКП: 548), *сука* "самиця собаки", (ент.) "тарган, чорний тарган, *Blatta orientalis* L. (*Periplaneta orientalis* L.)" [ЕСУМ 5: 469–470]; *Тетера*, Овр (НКП: 574); *Хвіст*, НВ (НКП: 543); *Шершень*, Овр (НКП: 571); *Шпіль*, НВ (НКП: 550), *шпіль* (ент.) "точильник, *Anodium* F." [ЕСУМ 6: 461];

2) назв представників флори та їхніх частин: *Бобик*, Овр (НКП: 565), *бобик* "біб дрібний; люцерна" [ЕСУМ 1: 189], за словами Д. Богдана, ім'я *Боб* давали особі низького росту, а також людині, яка харчувалася бобами [цит. за: Чучка 2011: 60]; *Гриб*, Овр (НКП: 574); *Грузд*, НВ (НКП: 546), *грузд* (гриб) "біляк, *Agaricus piperatus*" [ЕСУМ 1: 605]; *Дуб*, Овр (НКП: 577); *Рогальчук*, Овр (НКП: 564), *рогаль* "товсте ребро листка, жилка" [Грінченко IV: 26]; *Щербак*, НВ (НКП: 548), *щербак* (бот.) "цикорій городній, *Cichorium endivia* L.; серпій (інша назва: серпуха красильна), *Serratula tinctoria* L." [ЕСУМ 6: 506];

3) назв видів їжі та продуктів харчування: *Жур*, НВ, Овр (НКП: 554, 566), діал. *джур* "страва: непросіяне борошно розводять водою і ставлять на ніч, щоб прокисло, після цього їдять з конопляним маслом" [Грінченко I: 376; ЕСУМ II: 209–210]; *Корженко*, Овр (НКП: 569); *Куліш*, Овр (НКП: 575); *Сайчук*, НВ (НКП: 562), *сайка* "вид булки" [ЕСУМ 5: 164]; *Сироватка*, Овр (НКП: 572);

4) назв предметів побуту, знарядь праці, їхніх частин та інших предметів: *Барилюк*, НВ (НКП: 552), *барило* "невелика посудина для рідини (найчастіше з дерева) з двома днищами й опуклими стінками, стягнутими обручами" [СУМ I: 106]; *Кізяк*, НВ (НКП: 546, 559), *кізяк* "бурдюк із козячої шкіри" [ЕСУМ 2: 444]; *Гурман*, НВ (НКП: 561), *гурман* "топка (невелика форма для набивання в неї солі)" [ЕСУМ 1: 624]; *Деркач*, НВ (НКП: 545), *деркач* "стертий віник" [ЕСУМ 2: 41]; *Дідух*, НВ (НКП: 548), *дідух* "сніп, який ставили за старим звичаєм у кутку хати перед Різдом" [СУМ II: 300]; *Корзун*, НВ (НКП: 558), *корзун* "кошик" [ЕСУМ 3: 17]; *Кочук*, НВ (НКП: 559), *кочук* "шворінь у плузі", *коч* "вид коляски, фаетона" [ЕСУМ 3: 67, 65]; *Крутень*, Овр (НКП: 567), *крутень* "скручена із соломи мотузка; [вихор; махове колесо (у машини)]" [ЕСУМ 3: 111]; *Куничик*, Овр (НКП: 570), *куниця* "волоть очерету" [ЕСУМ 3: 140]; *Кубков*, НВ (НКП: 545), *кубок*,

кубка "дерев'яний посуд для бринзи; посудина для міряння" [ЕСУМ 3: 118]; *Рубченко*, Овр (НКП: 565), *рубець* "шов у шитві; шрам; край [рант]", *рубок* "шрам; рубель до полотна" [ЕСУМ 5: 130]; *Сукач*, НВ (НКП: 548), *сукач* "знаряддя для намотування пряжі з клубків на цівки", "сукувата палка" [ЕСУМ 5: 470]; *Тиченок*, Овр (НКП: 568), *тик* "тичка, віха" [ЕСУМ 5: 565]; *Шкраб*, Овр (НКП: 571), *шкраб* "шкарбан (взуття)", п. *szkraby* "старе викревлене взуття, висохле, непридатне", "назва страви: запечене борошно, змішане з яйцями" [ЕСУМ 6: 434–435], у середньополіських говірках лексема *шкраб* означає "старе розтопане взуття", "гумове взуття, яке одягають на валянки, калоші" [Гримашевич: 178]; *Шпіль*, НВ (НКП: 550), *шпіль* "загострена жердина, стрижень на будинку", "велика жердина, як держак у вилах", "шпилька" [ЕСУМ 6: 461]; *Щербак*, НВ (НКП: 548), *щербак* "черевик із суцільного шматка шкіри" [ЕСУМ 6: 506];

5) назв явищ природи, хвороб, грошових одиниць, часових та абстрактних понять: *Жур*, НВ, Овр (НКП: 554, 566), = *жура* "журба" [СУМ II: 547]; *Крупович*, НВ (НКП: 555), *круп* "гостре запалення гортані й трахеї" [ЕСУМ 3: 109]; *Куничик*, Овр (НКП: 570), *куниця* "стара грошова одиниця", "волоть очерету" [ЕСУМ 3: 140]; *Мороз*, Овр (НКП: 564, 576); *Сайчук*, НВ (НКП: 562), *сай* "крижана каша на річці, сало, шерех, шуга" [ЕСУМ 5: 164];

6) назв рельєфу та різних видів рослинного покриву: *Заруба*, НВ (НКП: 547), *Заруба* – слов'янське розмовно-побутове ім'я, яке виникло від апелювати *заруба* "зруб, посіч", "лісосіка", по-польськи – *zaręba*, [Чучка 2011: 193]; *Сарган*, НВ (НКП: 550), *сарган* "наметена вітром купка снігу", очевидно, результат контамінації слів *сугроб* і *курган* [ЕСУМ 5: 181]; *Шпіль*, НВ (НКП: 550), *шпіль* "верховина", "пагорок" [ЕСУМ 6: 461].

В. Прізвища, в основі яких лежать апелювативні назви:

1. Назви людей за видом їхньої діяльності чи професії: *Бондар*, НВ (НКП: 545, 554), *Бондарчук*, НВ (НКП: 545); *Бортник*, Овр (НКП: 572); *Буднік*, НВ (НКП: 558); "*Валейки – сім'я*", Овр (НКП: 567), *валій "сукновал"* [Грінченко I: 124; ЕСУМ 1: 325]; *Вознюк*, Овр (НКП: 567, 572), *Возняк*, НВ (НКП: 558), *возний "судовий урядовець у Польщі, Литовському князівстві й на Україні (до XIX ст.)"* [СУМ I: 725]; *Гончарук*, НВ (НКП: 548, 560); *Ковальчук*, НВ, Овр (НКП: 550, 563, 567, 569, 574); *Колесник*, Овр (НКП: 577); *Кравчук*, НВ, Овр (НКП: 553, 564); *Кушнерчук*, Овр (НКП: 567); *Лавник*, Овр (НКП: 570), *лавник "член старого міського малоруського суду", "у цеховому братстві (на Волині): нижча посадова особа цеху, яка виконує другорядні обов'язки, покладені на них цехмістром"* [Грінченко II: 338]; *Мельник*, НВ, Овр (НКП: 544, 547–548, 575), *Мельниченко*, Овр (НКП: 564), *Мельничук*, НВ (НКП: 544); *Музичко*, НВ (НКП: 544), *музика "музикант", музичка "поганий музикант"* [ЕСУМ 3: 531]; *Огороднік*, НВ (НКП: 560); *Паламарчук*, НВ (НКП: 547); *Пасічник*, НВ (НКП: 547, 553, 559); *Стельмах*, Овр (НКП: 565); *Ткаченко*, НВ (НКП: 551), *Ткачук*, НВ, Овр (НКП: 553, 558, 561, 564); *Шевчук*, НВ, Овр (НКП: 547, 551, 561, 577); *Школяр*, НВ (НКП: 548).

2. Назви людей за їхнім соціальним, майновим, військовим станом і релігійною ознакою: *Гусар*, Овр (НКП: 577), *гусар "у царській і деяких іноземних арміях – військовий з частин легкої кінноти, що носив форму на угорській зразок; вид танцю; дитяча гра (гусари на коні)"* [ЕСУМ 1: 625]; *Козак*, Овр (НКП: 563), *Козакевич*, НВ (НКП: 555); *Лабзюк*, НВ (НКП: 561), *лабзюк "жебрак", лабза "жебрак, канюка; незграбна людина"* [ЕСУМ 3: 174]; *Патрон*, Овр (НКП: 575), *патрон "вельможна особа, що протегувала незаможним громадянам (у Давньому Римі); заступник; начальник, господар"* [ЕСУМ 4: 317]; *Сотник*, Овр (НКП: 572), *сотник "в Україні в XVI–XVIII ст. – особа, яка очолювала сотню,*

обиралася спочатку козаками, а згодом призначалася гетьманом або царем" [СУМ IX: 472]; *Распопов*, Овр (НКП: 564), лексема *Распопа*, на думку П.П. Чучки, – давньослов'янське регресивне утворення від дієслова *розпопити "розстригти", "позбавити духовного сану"*, відоме серед усіх православних, зокрема болгар і румунів [Чучка 2005: 490]; *Старовойт*, Овр (НКП: 570); *Титарчук*, Овр (НКП: 564).

3. Назви людей за місцем походження або проживання:

а) ціла низка аналізованих прізвищ мотивована топонімами, передовсім ойконімами Житомирщини (деякі з них уже зникли з мапи, проте збережені як твірні основи в прізвищах): *Барановський*, Овр (НКП: 565, 569), м. *Баранівка* НВ, с. *Баранівка* Мл; *Барашовець*, НВ (НКП: 557), с. *Бараши* НВ, с. *Барашивка* Жт; *Білоцький*, Овр (НКП: 566), у Житомирській обл. 5 сіл *Білка* і 2 села *Білки*; *Бурківський*, НВ (НКП: 545), пор. с. *Бурківці* Чдн; *Весельський*, НВ (НКП: 557), с. *Веселівка* Крн, а с. *Веселе* Жт до 1963 р. мало назву *Адамівка* [АТУЖ 1795–2006: 224]; *Дивинський / Дивинська*, Овр (НКП: 576), с. *Дивин* Жт; *Дубницький*, Овр (НКП: 574), с. *Дубники* НВ; *Думинський*, Овр (НКП: 573), с. *Думинське* Крн; *Жуковський / Жуковська*, Овр (НКП: 569), х. *Жуковицина* Олв станом на 01.10.41 на обліку не значиться [АТУЖ 1795–2006: 276–277]; *Іванівський / Іванівська*, Овр (НКП: 572), сьогодні на мапі Житомирщини 6 сіл *Іванівка*, с. *Іванівщина* Жт; *Корчевський / Корчевська*, Овр (НКП: 570), у Житомирській обл. 4 села *Корчівка*; *Левківський*, Овр (НКП: 569), с. *Левків* Жт; *Майданець*, НВ (НКП: 560–561), с. *Майдан* Єм, Крн; *Марковець*, Овр (НКП: 563), с. *Марківка* НВ; *Мошенський*, Овр (НКП: 573), х. *Мошня* Олв району станом на 01.10.41 на обліку не значиться, с. *Рудня-Мошня*, *Рудня-Мошенська* 1961 р. перейменовано на *Струмок* Крн [АТУЖ 1795–2006: 368–369, 460–461];

Мошківський, Овр (НКП: 566), нині на Житомирщині 2 села *Мошківка*; х. *Мошківський* Уш станом на 01.10.41 на обліку не значиться [АТУЖ 1795–2006: 368]; *Невмержицький* / *Невмержицька*, (НКП: 569, 571), пор. х. *Невмержицький* Овр станом на 01.10.41 на обліку не значиться [АТУЖ 1795–2006: 372]; *Рафальська*, Овр (НКП: 564), х. *Рафалівка* Крн станом на 01.09.46 на обліку не значиться [АТУЖ 1795–2006: 419]; усі прізвища *Сарнавський* / *Сарнавська*, Овр (НКП: 565–566), крім одного (*Сарнавський* Г. К., с. Мала Фосня Овр (НКП: 565)), засвідчено в с. *Сарнинка* (*Сарнинки*), яке в 1961 р. об'єднане із с. Велика Фосня Овр [АТУЖ 1795–2006: 434]; *Скоростецький* / *Скоростецька*, Овр (НКП: 567), с. *Іскорость* Крн; *Сусловець*, НВ (НКП: 560–561), с. *Сусли* НВ, с-ще *Суслівка* Чдн; *Туровець*, НВ (НКП: 556), с. *Турова* НВ; *Ходаківська* Поля, НВ (НКП: 548) с. *Ходаки* Крн; *Шадура*, Овр (НКП: 565, 575), с. *Шадура* Жт, р. *Шадура* – притока Іршиці (басейн Дніпра); *Чижевський*, НВ (НКП: 562), с. *Чиживка* НВ; *Шуляківська* Марія, НВ (НКП: 557), х. *Шуляків* Лг станом на 01.10.41 на обліку не значиться [АТУЖ 1795–2006: 499]; пор. с. *Шуляки* Чрк, Чрн; *Янчевський*, НВ (НКП: 549), с. *Янче-Рудня* Єм з 1946 р. *Рудня-Іванівська* Єм, НВ [АТУЖ 1795–2006: 428];

б) прізвища, утворені від топонімів інших регіонів: *Башинська*, Овр (НКП: 564), с. *Башине* Рвн; *Ваховський*, НВ (НКП: 550), с. *Вахівка* Кв; *Волинець*, Овр (НКП: 563), *волинець* "(мешканець Волині або виходець із неї) волинянин" [СЛУМ 4: 201]; *Колядинський* / *Колядинська*, Овр (НКП: 569), с. *Колядин* Чрг, *Коляди* Пл; *Кулявець*, НВ (НКП: 544), с. *Кулява* Лв; *Могилевець*, Овр (НКП: 577–578), м. *Могилів*, Білорусь; *Осташевський*, НВ (НКП: 560), с. *Осташівці* Тр, *Осташки* Хм; *Пашковський* / *Пашковська*, НВ (НКП: 549), с. *Пашків* Чрг, с. *Пашківка* Кв, Од, Пл, Чрв, с. *Пашкове* Хрк; *Пінчук*, Овр (НКП: 564), м. *Пінськ* Брестської обл.,

Білорусь; *Поліщук*, Овр (НКП: 575), *поліщук* "житель Полісся" [Грінченко III: 285]; *Сарницький* / *Сарницька*, НВ (НКП: 562), н. п. *Сарни* Лв, Рв, Чрк.

4. Назви людей за їхньою територіальною (топографічною) ознакою: *Гаєва* Настя, НВ (НКП: 561); *Захожа* Ніна Арсенівна, Овр (НКП: 567); *Лозова* Марія, НВ (НКП: 561); *Нагорний*, НВ (НКП: 549); *Піддубний* / *Піддубна*, Овр (НКП: 575); *Осадчук*, НВ, Овр (НКП: 561, 572); *Переходюк*, НВ (НКП: 547); *Приходько*, Овр (НКП: 565).

5. Назви людей за етнічною ознакою: *Литвінчук*, НВ (НКП: 560), "донедавна лексему *литвин* українці вживали не лише стосовно *литовців*, а й щодо *білорусів* та *поліщуків*" [Чучка 2005: 340]; прізвище *Шваб* засвідчене насамперед у с. Заріччя (колишня назва с. *Шваби*) і Гладковичі Овр (НКП: 568), *шваб* "німець" або "комаха *Carabus scheidleri*" [Грінченко IV: 488].

6. Назви людей за їхнім місцем у родині: *Дідух*, НВ (НКП: 548); *Муженко*, Овр (НКП: 573).

Висновки й перспективи дослідження. Отже, аналіз прізвищ дає підстави стверджувати, що активну участь у їхньому формуванні брали чоловічі християнські повні, усічені, суфіксальні, усічено-суфіксальні імена. Найчастіше твірною базою слугують суфіксальні іменні варіанти. Серед прізвищ, в основі яких лежать апелятивно-антропонімні назви розряду "*nomina personalia*", широко представлені назви людей за зовнішніми характеристиками, фізіологічними особливостями; внутрішніми рисами, особливостями вдачі, поведінки, темпераменту, мовлення. У прізвищах категорії "*nomina impersonalia*" найповніше відображена лексика на означення представників фауни та їхніх частин тіла; предметів побуту, знарядь праці, їхніх частин тощо. Відапелятивні прізвища часто мотивовані назвами за видом діяльності чи професії, а також назвами людей за місцем походження або проживання.

Подальша робота над дослідженням антропонімів Житомирщини дасть змогу визначити в них міжмовні, регіональні, діалектні явища, специфіку їхньої морфемної будови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Козубенко И. И. Антропонимия Среднего Полесья (соотношение неофициальных и официальных именований): дисс. канд. филол. наук. Киев, 1988. 25 с.
2. Кравченко Л. О. Прізвища Лубенщини: монографія. Київ: Факт, 2004. 198 с.
3. Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні. Житомирська область. Житомир: "Полісся", 2008. 1116 с.
4. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища. Київ: Наукова думка, 1966. 216 с.
5. Худаш М. Л. До питання класифікації прізвищевих назв XIV–XVIII ст. *З історії української лексикології*. Київ: Наукова думка, 1980. С. 96–160.
6. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття: монографія. Ужгород, 2008. 670 с.
7. Чучка П. П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник. Львів: Світ, 2005. 704 + XLVIII с.
8. Ящук Л. В. Антропонімія Житомирщини XVI–XVII ст.: дис. ... канд. філолог. наук: 10.02.01. Житомир, 2008. 209 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Kozubenko, I. I. (1988). *Antroponimiya Srednego Poles'ya (sootnoshenie neofitsial'nykh i ofitsial'nykh imenovaniy)* [Anthroponymy of the Middle Polissya (correlation between unofficial and official names)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kiev, 25 p. [in Russian].
2. Kravchenko, L. O. (2004). *Prizvyshcha Lubenshchyny* [Surnames of

Lubenshchyna]: monohrafiia. Kyiv: Fakt, 198 p. [in Ukrainian].

3. *Natsional'na knyha pamiati zhertyv holodomoru 1932–1933 rokiv v Ukraini*. Zhytomyr'ska oblast [National Book of Memory of the Victims of the Holodomor of 1932–1933 in Ukraine. Zhytomyr region]. Zhytomyr: "Polissia", 2008. 1116 p. [in Ukrainian].

4. Red'ko, Yu. K. (1966). *Suchasni ukrains'ki prizvyshcha* [Modern Ukrainian surnames]. Kyiv: Naukova dumka, 216 p. [in Ukrainian].

5. Khudash, M. L. (1980). *Do pytannia klasyfikatsii prizvyshchevykh nazv XIV–XVIII st.* [To the issue of classification of surnames of the XIV–XVIII centuries]. *Z istorii ukrains'koi leksykologii*. Kyiv: Naukova dumka, P. 96–160 [in Ukrainian].

6. Chuchka, P. P. (2008). *Antroponimiia Zakarpattia* [Anthroponymy of Zakarpattia]: monohrafiia. Uzhhorod, 670 p. [in Ukrainian].

7. Chuchka, P. P. (2005). *Prizvyshcha zakarpatskykh ukraintsv: istoryko-etymolohichniy slovnyk* [Surnames of Transcarpathian Ukrainians: historical and etymological dictionary]. Lviv: Svit, 704 + XLVIII p. [in Ukrainian].

8. Yashchuk, L. V. (2008). *Antroponimiia Zhytomyrshchyny XVI–XVII st.* [Anthroponymy of Zhytomyr region of the 16th–17th centuries]. *Candidate's thesis*. Zhytomyr, 209 p. [in Ukrainian].

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ

АТУЖ – 1795 – 2006

Адміністративно-територіальний устрій Житомирщини 1795–2006: довідник / упоряд. Р. Ю. Кондратюк, Д. Я. Самолюк, Б. Ш. Табачник. Житомир: В-во "Волинь", 2007. 620 с.

Гримашевич – Гримашевич Г. І. Словник назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок. Житомир, 2002. 184 с.

Грінченко – Словарь української мови / упоряд. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко. Київ, 1907–1909. Т. 1–4.

Демчук – Демчук М. О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV–XVII ст. Київ : Наукова думка, 1988. 172 с.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: у 7 т. / за ред. О. С. Мельничука. Київ: Наукова думка, 1982–2012.

Керста – Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. Київ : Наукова думка, 1984. 152 с.

НКП – Національна книга пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні. Житомирська область. Житомир: "Полісся", 2008. 1116 с.

Осташ – Осташ Р. І., Осташ Н. А. Індекс власних особових імен // Реєстр Війська Запорозького 1649 року: Транслітерація тексту / підгот. до друку: О. В. Тодійчук (голов. упоряд.), В. В. Страшко, Р. І. Осташ, Р. В. Майборода. Київ : Наукова думка, 1995. С. 513–516.

СЛУМ – Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. / відп. ред. Д. Гринчишин, М. Чікало. Львів, 1994–2007. Вип. 1–16.

СУМ – Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980.

Трійняк – Трійняк І. І. Словник українських імен. Київ: Довіра, 2005. 509 с.

Чучка 2005 – Чучка П. П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник. Львів: Світ, 2005. 704 с.

Чучка 2011 – Чучка П. П. Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник. Ужгород: Ліра, 2011. 432 с.

Mytnik – Mytnik I. Antroponimia Wołynia w XVI–XVIII wieku. Warszawa, 2010. 412 s.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ТОПОНІМІВ

Жт – Житомирський район

Кв – Київська область

Крн – Коростенський район

Лв – Львівська область

Лг – Лугинський район

Мл – Малинський район

НВ – Новоград-Волинський район

Овр – Овруцький район

Од – Одеська область

Ол – Олевський район

Пл – Полтавська область

Рв – Рівненська область

Тр – Тернопільська область

Уш – Ушомирський район

Хм – Хмельницька область

Хрк – Харківська область

Чдн – Чуднівський район

Чрв – Чернівецька область

Чрг – Чернігівська область

Чрк – Черкаська область

Стаття надійшла до редколегії: 30.06.2022

Схвалено до друку: 30.09.2022